Qabul qilindi: 19-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 26-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 07-noyabr 2026-yil

CHINGIZ AYTMATOVNING “YUZMA-YUZ” QISSASIDA INSON VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING BADIIY TALQINI

Jabborova Dilrabo Shokirovna

Termiz davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1 kurs talabasi

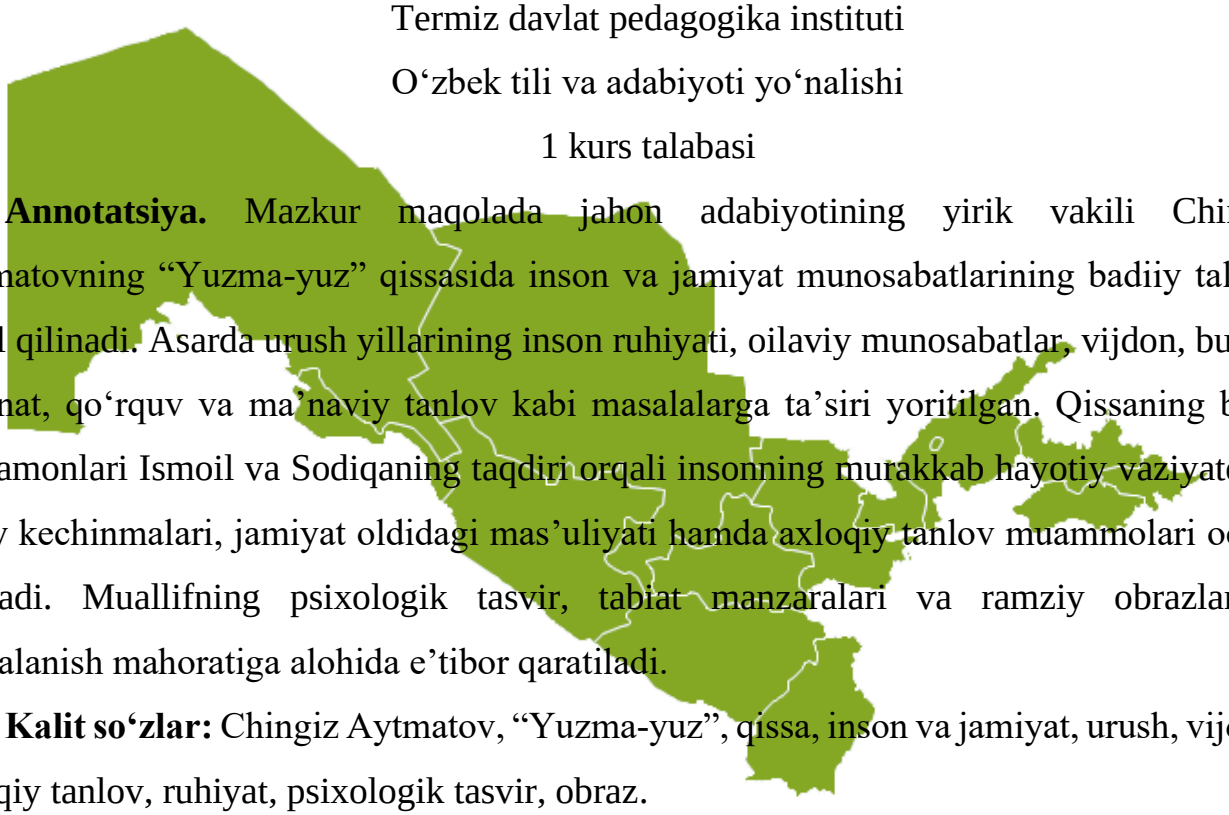

Annotatsiya. Mazkur maqolada jahon adabiyotining yirik vakili Chingiz Aytmatovning “Yuzma-yuz” qissasida inson va jamiyat munosabatlarining badiiy talqini tahlil qilinadi. Asarda urush yillarining inson ruhiyati, oilaviy munosabatlar, vijdon, burch, xiyonat, qo‘rquv va ma’naviy tanlov kabi masalalarga ta’siri yoritilgan. Qissaning bosh qahramonlari Ismoil va Sodiqaning taqdiri orqali insonning murakkab hayotiy vaziyatdagi ruhiy kechinmalari, jamiyat oldidagi mas’uliyati hamda axloqiy tanlov muammolari ochib beriladi. Muallifning psixologik tasvir, tabiat manzaralari va ramziy obrazlardan foydalanish mahoratiga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: Chingiz Aytmatov, “Yuzma-yuz”, qissa, inson va jamiyat, urush, vijdon, axloqiy tanlov, ruhiyat, psixologik tasvir, obraz.

Аннотация. В данной статье анализируется художественная интерпретация взаимоотношений человека и общества в повести Чингиза Айтматова «Лицом к лицу». Рассматриваются вопросы влияния военных лет на духовный мир человека, его нравственный облик, чувства долга и ответственности перед обществом, совесть, любовь и нравственный выбор. Через судьбы героев повести раскрываются внутренние переживания человека, оказавшегося в сложных жизненных обстоятельствах, а также его духовные поиски. Особое внимание уделяется художественному мастерству автора в использовании психологического изображения, пейзажа, символических образов и художественных деталей.

Анализируется символико-философское значение названия произведения и проблема столкновения человека с собственной совестью.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, «Лицом к лицу», повесть, человек и общество, война, совесть, ответственность, нравственный выбор, духовный мир, психологическое изображение.

Abstract. This article analyzes the artistic interpretation of the relationship between the individual and society in Chingiz Aitmatov’s novella *Face to Face*. The study examines the impact of the war years on the spiritual and psychological world of the individual, as well as the issues of social duty, conscience, responsibility, love, and moral choice. Through the destinies of the main characters, the author reveals the inner experiences and spiritual struggles of individuals facing difficult life circumstances. Particular attention is paid to Aitmatov’s artistic mastery in using psychological characterization, landscape descriptions, symbolic images, and artistic details. The symbolic and philosophical meaning of the title *Face to Face* and the problem of an individual confronting his or her own conscience are also analyzed.

Keywords: Chingiz Aitmatov, *Face to Face*, novella, individual and society, war, conscience, responsibility, moral choice, spiritual world, psychological characterization.

Kirish

Adabiyot inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy aks ettirish orqali inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ochib beradi. Ayniqsa, urush va ijtimoiy silkinishlar davrida shaxsning jamiyat oldidagi burchi, vijdoni va ma’naviy qiyofasi yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Chingiz Aytmatov ijodida insonning ana shunday murakkab vaziyatlardagi ruhiy holatini tasvirlash alohida o‘rin tutadi.

Adibning “Yuzma-yuz” qissasi ham insonning hayotiy sinov qarshisidagi ma’naviy qiyofasini ko‘rsatishga qaratilgan asarlardan biridir. Qissada urushning bevosita jang maydonidan tashqaridagi insonlar hayotiga ta’siri, xususan, oilaviy munosabatlar va shaxsiy mas’uliyat masalalari badiiy talqin etiladi.

“Yuzma-yuz” qissasining asosiy konfliktini insonning shaxsiy manfaatlari bilan

jamiyat oldidagi burchi o‘rtasidagi ziddiyat tashkil etadi. Urush sharoiti qahramonlarning hayotini tubdan o‘zgartiradi. Ayniqsa, Ismoilning taqdiri orqali muallif insonning qo‘rquv va mas’uliyat o‘rtasida qolgan holatini ko‘rsatadi.

Ismoilning urushdan qochib, yashirin hayot kechirishi uning jamiyat bilan munosabatlarini izdan chiqaradi. U o‘zining shaxsiy hayoti va xavfsizligini o‘ylaydi, biroq bu tanlov uni ma’naviy jihatdan tobora og‘ir ahvolga olib keladi. Shu jihatdan qissa oddiygina urush haqidagi asar emas, balki insonning o‘z vijdoni bilan yuzma-yuz kelishi haqidagi falsafiy-psixologik asar sifatida namoyon bo‘ladi.

Asar nomining o‘zi ham chuqur ramziy ma’noga ega. “Yuzma-yuz” tushunchasi nafaqat qahramonlarning jismoniy uchrashuvini, balki insonning o‘z qilmishlari, vijdoni va ichki “men”i bilan yuzlashishini ham anglatadi.

Qissadagi Sodiqa obrazi alohida e’tiborga loyiq. U og‘ir ijtimoiy sharoitda yashayotgan, bir tomondan eriga bo‘lgan muhabbati, ikkinchi tomondan esa jamiyat oldidagi burchi o‘rtasida qolgan ayol sifatida tasvirlanadi.

Sodiqaning ichki kechinmalari orqali muallif inson ruhiyatidagi ziddiyatlarni chuqur ochib beradi. U Ismoilni yashirish orqali uni himoya qilmoqchi bo‘ladi. Biroq vaqt o‘tishi bilan bu qarorning axloqiy oqibatlari tobora keskinlashadi.

Sodiqa obrazi orqali Aytmatov insonning ma’naviy tanlovi birgina shaxsning emas, balki uning atrofidagi insonlarning hayotiga ham ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. Shu sababli qissada individual mas’uliyat va ijtimoiy mas’uliyat masalalari o‘zaro uyg‘unlashadi.

Ismoil obrazining murakkabligi shundaki, u biryoqlama salbiy qahramon sifatida emas, balki turli ruhiy holatlarni boshidan kechirayotgan inson sifatida tasvirlanadi. Uning qo‘rquvi, yashirinishga majbur bo‘lishi, oilasiga qaytishi va o‘z qilmishining oqibatlari bilan yuzlashishi qahramonning ichki dunyosini ochishga xizmat qiladi.

Muallif Ismoilning ruhiy holatini tasvirlashda psixologik detallardan samarali foydalanadi. Qahramonning tashqi harakatlari bilan uning ichki kechinmalari o‘rtasidagi nomuvofiqlik o‘quvchini uning ma’naviy holati haqida mulohaza yuritishga undaydi.

Ismoilning eng katta fojeasi ham shunda: u jismonan tirik qolishga intilar ekan,

ma’naviy jihatdan tobora yemirilib boradi. Demak, asarda inson hayotini faqat jismoniy omon qolish bilan o‘lchab bo‘lmasligi haqidagi g‘oya ilgari suriladi.

Qissada urush faqat tarixiy voqelik sifatida emas, balki inson ruhiyatini sinovdan o‘tkazuvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Urushning dahshati frontdan uzoqda yashayotgan insonlarning kundalik hayotida ham namoyon bo‘ladi.

Aytmatov urushni bevosita jang manzaralari orqali emas, balki uning inson qalbida qoldirgan izlari orqali ko‘rsatadi. Shu sababli asarning ta’sirchanligi kuchayadi. O‘quvchi urushning inson hayotiga olib keladigan ma’naviy va axloqiy oqibatlarini qahramonlar taqdiri orqali his qiladi.

Asarda tabiat tasvirlari ham qahramonlarning ruhiy holatini ifodalashga xizmat qiladi. Tabiat va inson ruhiyati o‘rtasidagi uyg‘unlik Aytmatov badiiy uslubining muhim xususiyatlaridan biridir. “Yuzma-yuz” qissasining markaziy masalalaridan biri — vijdon masalasidir. Inson jamiyatdan yashirinishi mumkin, biroq o‘z vijdonidan qochib qutula olmaydi. Ismoilning taqdiri aynan shu fikrni badiiy jihatdan tasdiqlaydi. Muallif o‘quvchini “Inson uchun eng katta hukm nima?” degan savol ustida o‘ylashga undaydi. Jamiyatning hukmi, qonun hukmi yoki insonning o‘z vijdoni hukmimi? Qissa mazmunidan kelib chiqib, vijdon hukmi eng og‘ir va muqarrar hukm sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan “Yuzma-yuz” qissasi muayyan tarixiy davr tasviridan tashqari umuminsoniy mazmunga ega. Undagi qo‘rquv, vijdon, muhabbat, xiyonat, burch va mas’uliyat kabi tushunchalar har qanday davr uchun dolzarbdir.

Chingiz Aytmatov qissada psixologik tasvir, portret, tabiat manzaralari, dialog va ichki kechinmalardan unumli foydalanadi. Ayniqsa, qahramonlarning ichki dunyosini ochishda psixologik tasvir muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiat tasvirlari esa asardagi ruhiy holatni kuchaytiruvchi badiiy vosita vazifasini bajaradi. Tabiatning sokinligi yoki keskinligi qahramonlarning ichki kechinmalari bilan uyg‘unlashib ketadi. Asar nomining ramziyligi ham badiiy konsepsiyaning muhim qismidir. “Yuzma-yuz” iborasi asar davomida insonning o‘z qilmishlari bilan yuzlashishi, o‘zligini anglashga majbur bo‘lishi ma’nosini kasb etadi.

Xulosa

Chingiz Aytmatovning “Yuzma-yuz” qissasi inson va jamiyat munosabatlarini, shaxsning axloqiy tanlovini va vijdon masalasini chuqur yoritgan badiiy asarlardan biridir. Asarda urush sharoitida insonning ma’naviy qiyofasi sinovdan o‘tkaziladi.

Ismoil obrazi orqali shaxsiy manfaat va ijtimoiy burch o‘rtasidagi ziddiyat, Sodiqa obrazi orqali esa muhabbat, sadoqat va axloqiy mas’uliyatning murakkab qirralari ochib beriladi. Muallif insonning eng katta kurashi tashqi dushman bilan emas, ba’zan o‘z qalbi va vijdoni bilan bo‘lishini ko‘rsatadi.

Qissaning badiiy qimmati ham shundaki, undagi voqealar muayyan tarixiy davrga tegishli bo‘lsa-da, asarda ko‘tarilgan muammolar umuminsoniy xarakterga ega. Vijdon, burch, muhabbat, xiyonat va mas’uliyat kabi tushunchalar bugungi kitobxon uchun ham muhim ma’naviy-axloqiy ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, “Yuzma-yuz” qissasi insonning jamiyat oldidagi mas’uliyati va o‘z vijdoni bilan yuzlashuvi masalasini teran yoritgan, psixologik jihatdan ta’sirchan asar sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aytmatov Ch. Yuzma-yuz. Jamila. Sarviqomat dilbarim. Qissalar. – Toshkent: Qaldirg‘och, 2019. – 282 b. ISBN: 978-9943-5946-0-9.

2. Aytmatov Ch. Asrga tatigulik kun. Roman. Rus tilidan Asil Rashidov tarjimasi. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 424 b. ISBN: 978-9943-5219-9-5.

3. Aytmatov Ch. Oq kema. Qissa. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 165 b. ISBN: 978-9943-5219-1-9.

4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 2004. – 224 b. ISBN: 5-86484-009-2.

5. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: A. Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 2004. – 264 b. ISBN: 5-86484-011-4.

6. Karimov N., Mamajonov S., Nazarov B., Normatov U., Sharafiddinov O. XX asr

o‘zbek adabiyoti tarixi. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999. – 544 b.

